

Ружа ЋУК
Историјски институт
Београд

ДУБРОВАЧКА ПОРОДИЦА ЦИЦЕРОВИЋ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Апстракт: Према сведочењу Чингријине генеалогичке Антунина породица Цицеровић деловала је у Дубровнику до 1642. године или око три века и то кроз седам генерација. У српским земљама током XV века пословала су три члана ове породице и три генерације. Углавном су се бавили посредничком трговином између српских земаља и Медитерана.

Key words: Serbia, Ragusa, Venice, Kotor, Cicerović family, Silver, Fibers.

Цицеровићи припадају појединцима и породицама који су дошли из зетских приморских градова у Дубровник још у првој половини 14. века. Многи од њих су, испунивши потребне услове, добијали дубровачко грађанство и трајно остајали у граду под Срђем. У круг дубровачких грађанских породица које, према Чингријиној генеалогичкој Антунина, воде порекло из зетских приморских градова убраја се и породица Цицеровић.

Према казивању Чингријине генеалогичке Антунина породица Zizeri (Zizero, Zizerouich) пореклом је из Котора. Један члан ове властеоске породице по имену Марин дошао је у Дубровник око 1340. године. У Дубровнику је отпочео нови живот и убрзо се оженио Аном, кћерком Матка de Zaulego, которског властелина.¹ Двадесетак година су провели у браку, али нису имали деце. После Анине смрти Марин је оженио Катарину, кћерку Ђурђа Лешића.² У овом браку рођено је двоје деце – син Михаило и кћерка Радула.³

¹ Анина «carta dotis» настала је 10. августа 1349. године. Библиотека Историјског института, *Genealogia Cingria, L'origini e genealogie dei cittadini Ragusei che furono delle confraternita di S. Antonio*, 200, (даље: *Genealogia Cingria*).

² Катаринова «carta dotis» забележена је 23. фебруара 1387. године. *Genealogia Cingria*, 200.

³ *Genealogia Cingria*, 200.

Дакле, Марин је био родоначелник породице Цицеровић у Дубровнику. Његово порекло, година доласка у Дубровник и сталешка припадност не могу се проверити у осталој дубровачкој и которској грађи.⁴ Међутим, сва даља излагања о Марину која су забележена у Чингријиној генеалогiji Антунина несумњиво су поуздана, јер су писана на основу вести сабраних из серије *Liber dotius*.

О Мариновом животу и раду нема, нажалост, више података у архивској грађи која нам је била на располагању. Такође није позната ни година његове смрти, а није сачуван ни његов тестамент.

Заслуге за успех и успон породице Цицеровић у Дубровнику припадају Мариновом сину Михаилу (Михочу), од којег су потекли сви доцнији Цицеровићи. Михаило је рођен вероватно крајем последње деценије 14. или на самом почетку 15. века. По свему судећи, рано се почео бавити трговачким пословима. Већ почетком двадесетих година 15. века налазио се у Приштини, која је у то време била познати привредни центар за трговину племенитим металима. Наиме, у судском спору од 24. октобра 1421. године Михоч Цицеровић се јавља, заједно са двојицом Дубровчана, као тужени.⁵ И наредних шеснаест година (до 1436) борао је и радио у Приштини. Према подацима из одлука дубровачког Малог већа Михаило је готово сваке године водио судске спорове са својим суграђанима у Приштини, некад и више пута у току једне године, а углавном је био тужитељ и тужени.⁶ Само два пута, 1. јуна 1425. и 22. јануара 1428, дубровачка влада именовала га је за члана судске комисије у Трепчи⁷ и Приштини⁸ и то у својству судије. Из Приштине ширио је своје послове и на суседна рударска места Јањево и Трепчу.⁹

Следећих деценија делатност Михаила Цицеровића је била веома интензивна. Пословао је кроз трговачка друштва која је склапао са једним

⁴ Додуше, о припадности породице Цицеровић власти сведоче подаци настали у првој половини 15. века. Наиме, у трговачким књигама браће Кабуџић испред имена Мариновог сина Михаила налази се титула сер (*ser Michil di Marino Çiçer*). Д. Ковачевић-Којић, *Трговачке књиге браће Кабуџић (Caboga) 1426-1433*, Споменик САНУ СХХХVII, Одељење историјских наука 11, 1999, 96, 101-102, 112, 257. И у грађи из которског архива испред Михаиловог имена постоји титула сер (*ser Michael Marini Zicerouich de Ragusio, ser Michael ser Marini Zicerouich de Ragusio*). Историјски архив Котор, SN vol. VII, 168-169, 170-171.

⁵ А. Веселиновић, *Дубровачко Мало веће о Србији (1415-1460)*, Београд 1997, 87.

⁶ Исто, 90, 120, 127, 134, 154, 157, 177, 193, 198, 200, 214, 216, 227, 276, 279-280, 286, 361. У дубровачкој архивској грађи презиме Цицеровић написано је најчешће као Zizerouich, затим Zizer и Çiçer.

⁷ Исто, 152.

⁸ Historijski arhiv u Dubrovniku (HAD), Lettere di Levante 10 fol. 38'.

⁹ А. Веселиновић, *Дубровачко Мало веће о Србији*, 134, 198.

или више компањона, а предмет њихове трговине било је углавном сребро и гламско сребро.

Михаилови дугогодишњи компањони су били браћа Мартол и Марин Мишљеновић, дубровачки трговци који су такође годинама деловали у Србији.¹⁰ Михаило Цицеровић и Мартол Мишљеновић су пословали у Приштини као ортаци (socii) већ почетком маја 1424. године.¹¹ Као и сви оновремени успешни трговци тако је и Михаило имао у Приштини слуге, које су му помагале у обављању разних послова.¹²

У раздобљу од 1424. до 1457. године Михаило је образовао са браћом Мишљеновић десет трговачких друштава за пословање сребром и гламским сребром у српским земљама, Дубровнику и Венецији. Додуше, Марин Мишљеновић је учествовао у раду само два трговачка друштва, која су деловала у Србији почетком тридесетих година 15. века. Марин се помиње последњи пут у изворима 1441. године. После тога времена стални компањон Михаила Цицеровића још дуго је био Мартол Мишљеновић.¹³ Од самог почетка послове су изгледа организовали тако што су Михаило Цицеровић и Мартол Мишљеновић набављали сребро у Србији, а потом га слали у Дубровник и Венецију. Истовремено, Марин Мишљеновић боравио је у Венецији и свакако бринуо о продаји доспелог сребра и о куповини друге робе.¹⁴

Касније су послове у Венецији обављали и са другим ортацима. Тако је у трговачком друштву које су закључили 12. октобра 1442. године Михаило Цицеровић и Мартол Мишљеновић са Дубровчанином Иваном Angela de Махи било договорено да Иван живи и послује у Венецији. У друштво је уложено укупно 2400 дуката, предвиђено је било да траје две године, а требало је да компањони тргују сребром, воском и другом робом на релацији од Дубровника до Венеције и обратно.¹⁵

Михаило Цицеровић и браћа Мишљеновић уложили су у трговачка друштва укупан капитал у износу од 29866 дуката. Капитал друштава је био различит - кретао се од најнижег 200 до највишег - 8937 дуката, а

¹⁰ Мартол је боравио и радио у Приштини једанаест година (1424-1434). Д. Ковачевић-Којић, *Приштина у средњем вијеку*, Историјски часопис XXII, 1975, 52; Р. Ћук, *Дубровачка породица Мишљеновић*, Зборник за историју БИХ, 3, 2002, 82.

¹¹ А. Веселиновић, *Дубровачко Мало веће о Србији*, 127.

¹² По имену су познати Бенко, Вук, Љубиша и Милић. А. Веселиновић, *Дубровачко Мало веће о Србији*, 117, 125, 142, 148, 165, 361.

¹³ Р. Ћук, *Дубровачка породица Мишљеновић у средњем веку*, 84-86.

¹⁴ Исто.

¹⁵ NAD, Diversa Notariae (Div. Not.) 26 fol. 105^v - 106; Р. Ћук, *Дубровачка породица Мишљеновић*, 84.

време њиховог трајања од једне до три године. За сва ова друштва карактеристично је да су деловала на широком простору (од Србије, преко Дубровника, до Венеције), затим да су располагала високим износим капитала, веома разгранатим пословима, а у њиховом раду су, поред двојице или тројице сталних партнера, често били укључени и други ортаци, како истакнути пучани, тако и властела.¹⁶ Међу њиховим ортацима посебно се истиче Дубровчанин Никша Петровић који је учествовао у раду неколико трговачких друштава тридесетих година 15. века.¹⁷ Михаило Цицеровић и Мартол Мишљеновић престали су изгледа да послују са Никшом Петровићем почетком четрдесетих година 15. века. Међутим, Никша се у то време налазио у Котору, а својим некадашњим компањонима остао је дужан већу своту новца. Стога су Михаило и Мартол настојали крајем априла 1441. године да им Никша измири део дуга у износу од 300 дуката.¹⁸

Дугогодишња успешна пословна сарадња Михаила Цицеровића и Мартола Мишљеновића окончана је крајем шесте деценије 15. века. Није познато зашто је до тога дошло, јер су обојица још дуго живели у Дубровнику.¹⁹

Михаило је после прекида сарадње са Мартолом Мишљеновићем, образовао више трговачких друштава са новим компањонима. Најпре је склопио два трговачка друштва – 1455. и 1456. године - са Марином Ратка Менчетића, дубровачким трговцем. Михаило је уложио у прво друштво 400 дуката²⁰, а у друго 592 дуката и 12 гроша венецијанских. Истовремено Марин се обавезао да иде у Сребреницу и да поменути новац инвестира у куповину сребра.²¹

У раздобљу од 1456. до 1460. године Михаило је пословао кроз још пет трговачких друштава, а компањони су му били браћа Никола и

¹⁶ Р. Ђук, *Дубровачка породица Мишљеновић*, 85.

¹⁷ Р. Ђук, *Дубровачка породица Мишљеновић*, 83-84. Никша је иначе 20 година (1429-1448) живео и радио у Приштини и све време бавио се посредничком трговином између српских земаља и Медитерана. Д. Ковачевић-Којић, *Приштина у средњем вијеку*, 53.

¹⁸ Никша се помиње 29. априла 1441. године као становник Котора (ser Nixa Petrouich de Ragusio ad presens habitator Cathari). ИАК, SN vol. VII, 168-169, 170-171. О Никши као њиховом дужнику сведочи и нешто ранији податак. Наиме, Михаило и Мартол су дали Никши 27. фебруара 1441. године салвумкондуктум, што значи да је и, поред дугова, слободно могао доћи у Дубровник. HAD, Div. Not. 25 fol. 22'.

¹⁹ Р. Ђук, *Дубровачка породица Мишљеновић*, 85.

²⁰ Друштво је требало да траје два месеца, добит и штету морали су да деле на једнаке делове. После обављеног посла друштво је ликвидирано. HAD, Debita Notariae (Deb. Not.) 30 fol. 88' (19. XII 1455).

²¹ Друштво је ликвидирано тек 2. децембра 1473. године. HAD, Deb. Not. 30 fol. 92 (30. XII 1456).

Матко Смољановић, дубровачки трговци који су годинама деловали у Србији. Михаило је у друштва улагао различите суме новца – од најниже 157 дуката до највише 1500 дуката, а браћа Смољановић су имали задатак да тргују у Србији. У раду два друштва Михаилов ортак је био Јаков Христофора де Алберти, који је иначе био његов зет. Њих двојица су у то време усмерили своје пословање и на тржишта Јужне Италије.²² Михаило је набављао тканине у Дубровнику и испоручивао их браћи Смољановић, који су их потом продавали у Србији. Новац добијен од продатих тканина браћа Смољановић су улагали у куповину сребра и допремали га у Дубровник.²³ Јаков је потом сребро носио највероватније у Јужну Италију.

Иначе, током педесетих година 15. века Михаило се веома интензивно бавио трговином тканинама. Тканине је набављао тако што је кредитирао дубровачке сукнаре, који су му потом дуг измиривали сукнима или је пак од њих откупљивао тканине. У почетку је откупљивао 20 сукана годишње, а 1458. године откупио је чак 143, 5 комада тканина. У послове са тканинама Михаило је укључио и свога сина Марина, а тканине је, осим у Србију, слао на продају у Романију (*ad partes Romanie*).²⁴

Михаило Цицеровић је био, као и његови компањони Мартол и Марин Мишљеновић, сарадник браће Кабужић, познатих извозника племенитих метала и воска на Медитеран, посебно у Венецију и градове Марке. О томе речито сведоче подаци из трговачких књига браће Кабужић (1426-1433). Михаило је са Мартолом Мишљеновићем и другим ортацима набављао у Србији сребро и гламско сребро и отпремало их за компанију Кабужић у Венецију.²⁵ У августу 1430. године Михаило је послао, заједно са браћом Кабужић, неколико пошиљки сребра и гламског сребра из

²² Јаков је примио у мају 1455. године 649 дуката од Михаила Цицеровића и обавезао се да ће новац инвестирати у робу «*Neapolim aut in partibus Abrucii et Apulee*». М. Спремић, *Дубровник и Арагонци (1442-1495)*, Београд 1971, 111; Р. Ћук, *Породица Алберто (Боно) у Дубровнику у позном средњем веку*, Зборник РВИ ХЛI, 2004, 385.

²³ У остала друштва Михаило је уложио приближно исте своте новца – 600, 660, 661 дукат. Време трајања друштава је било два и три месеца и годину дана. Добит и штету компањони су делили на једнаке делове. *HAD, Deb. Not. 30 fol. 154'* (4. V 1456), *fol. 155* (4. V 1456); *Deb. Not. 31 fol. 120* (21. II 1456), *Deb. Not. 32 fol. 183* (1. II 1459), *Deb. Not. 33 fol. 19* (17. III 1459). Браћа Смољановић су, преносећи сребро из Србије у Дубровник, трпели и штете. Тако је забележено 20. марта 1459. године како је Матко Смољановић идући претходних дана из Србије «*per viam Schutari*» нападнут на реци Бојани. Тада му је украден један пар бисага у којем је било 135 литара сребра. Матко и Никола Смољановић обећали су Михаилу Цицеровићу да ће му дати за сребро 283 дуката. *Div. Not. 42. fol 92'* (20. III 1459).

²⁴ Д. Динић-Кнежевић, *Тканине у привреди средњовековног Дубровника*, Београд 1982, 246.

²⁵ Такође су обављали и разне меничне послове. Д. Ковачевић-Којић, *Трговачке књиге браће Кабужић*, 96, 100-102, 112, 257, 272, 298, 307.

Дубровника у Венецију.²⁶ Највећу пошиљку упутили су 15. августа 1430. године: 94 литре, 2 унче, 5 аксађа сребра чија вредност је била 370 дуката.²⁷ Истовремено, Михаило је слао, заједно са Марином Бицићем, мање количине воска, који је требало да преузме Франческо Ардовини, познати трговац воском из Пезара а такође сарадник Кабужића.²⁸

Осим трговачких послова, Михаило се бавио и разним кредитним трансакцијама. Двадесетих година 15. века Михаило Цицеровић и Лука Бунјић кредитирали су више трговаца из Дријева и Босне.²⁹ Током треће и четврте деценије 15. века Михаило Цицеровић и браћа Мишљеновић су били повериоци дубровачких трговаца који су пословали у Србији и Венецији.³⁰ Михаило је, као што је већ речено, често позајмљивао новац дубровачким сукнарима, а дугове су му измиривали сукнима.³¹

Михаило Цицеровић је био већ двадесетих година 15. века успешан трговац и угледан грађанин. На то указује и чињеница што се, приликом деобе новостечених земљишних поседа у Конавлима 1423. и 1427. године налазио међу најистакнутијим грађанима. Том приликом је добио једну четвртину земље.³² Осим тога, Михаило је постао члан братовштине Антунина пре 1430. године. Као угледан и богат трговац налазио се 1439. године на челу корпорације Антунина, односно обављао је функцију гасталда.³³

О Михаиловом имовном стању и породичном животу подаци су малобројни. Захваљујући дугогодишњем успешном пословању стекао је

²⁶ Једна пошиљка је садржала 3 литре, 7 унча, 4 аксађе гламског сребра, чија цена је била 27 дуката и 8 гроша за литру, а укупна вредност износила је 98 дуката и 5 гроша. Д. Ковачевић-Којић, *Трговачке књиге браће Кабужић*, 101, 275.

²⁷ Сребро су купили 14. августа 1430. године по цени 22 перпера и 6 гроша за једну литру (1 дукат износио је 34, 5 гроша). Назначено је да су 47 литре, 1 унча, 2,5 аксађе купили Кабужићи, а остатак Михаило. Сребро је требало да преузме у Венецији Ратко ди Надал. Д. Ковачевић-Којић, *Трговачке књиге браће Кабужић*, 101, 279-283.

²⁸ Исто, 102, 257, 278. О Франческу Ардовинију уп. Д. Ковачевић-Којић, *Писмо Бартоломеја Зотија и Франческа Ардовинија браћи Кабужић у Пезару 26. јула 1426. године*, Мешовита грађа (Miscellanea), књига XXII, 2004, 111-116. О извозу воска у средњу Италију, Д. Ковачевић-Којић, *О извозу воска из средњовјековне Србије и Босне преко Дубровника*, Историјски часопис, књ. VIII, Београд 1971, 143-163.

²⁹ Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовјековне босанске државе*, Сарајево 1978, 181.

³⁰ Р. Ћук, *Дубровачка породица Мишљеновић*, 86.

³¹ Од тридесетих до шездесетих година 15. века Михаило је склопио више уговора о задужењима са дубровачким сукнарима. Уп. Д. Динић-Кнежевић, *Тканине*, 169, 181-182, 236, 246.

³² Р. Грујић, *Конавли под разним господарима од XII до XV века*, Споменик САНУ 66, 1926, 63.

³³ *Genealogia Cingria*, 389.

несумњиво велики капитал који је улагао у покретна и непокретна добра у Дубровнику³⁴ и Србији. Такође је располагао знатним земљишним поседима у Конавлима и Жупи.³⁵ У браку са Маргаритом, кћерком Влахоте Хранковића,³⁶ дубровачког трговца који се бавио посредничком трговином између српских земаља и Медитерана, имао је двоје деце – сина Марина³⁷ и кћерку Катарину.³⁸ У наредних двадесетак година Михаилов живот и рад нису познати.³⁹ Михаило је умро вероватно у дубокој старости почетком девете деценије 15. века. Његов тестамент је регистрован у дубровачкој канцеларији 1482. године.⁴⁰

Марин, Михаилов син, а потом и унук Михаило (Михо) наставили су породичну традицију – обојица су се успешно бавили трговачким пословањем. Наиме, Михаило је изгледа веома рано увео у трговачке послове сина Марина. Већ педесетих година 15. века Марин је сам располагао знатним капиталом, који је улагао у трговачка друштва. Средином марта 1455. године Марин и његов рођак Јаков Христофора Алберти, склопили су трговачко друштво са Радичем Богчиновићем – уложили су укупно 444 дуката и 29 гроша, а требало је да друштво послује где желе компањони.⁴¹ Пола године касније Маринови компањони су били Мароје и Иван, синови Никше Ђиновића. Према уговору који су закљу-

³⁴ Михаило је поседовао у Дубровнику лепу кућу од камена чији су прозори били украшени витрајем. Он је склопио 8. јуна 1439. године уговор о украшавању прозора са Петром Божичковићем, стакларским мајстором. Том приликом Петар се обавезао да ће застаклити све прозоре са «белим» и колорисаним стаклом. Петар је примио од Михаила 16 перпера и 2 гроша као део плате за посао који је требало да обави. Годину дана касније, 7. маја 1440, Петар је изјавио да је примио од Михаила целокупни износ новца. В. Хан, *Архивска грађа о стаклу и стакларству у Дубровнику (XIV-XVI век)*, Београд 1979, 64-65; Иста, *Три века дубровачког стакларства (XIV-XVI век)*, Београд 1981, 67.

³⁵ Уп. нап. 32; А. Marinović, *Libro negro del Astarea*, Zagreb-Dubrovnik 2005, 77, 100, 112, 122-126.

³⁶ Маргаритина «carta dotis» настала је 4. фебруара 1430. године. *Genealogia Cingria*, 200; Ђ. Тошић, *Dubrovačka porodica Hranković*, Anali JAZU XXVI, 1988, 87, 88 нап. 8.

³⁷ Марин је био ожењен Русом, кћерком Николе Руска Котруљевића. Русина «carta dotis» настала је 29. априла 1457. године. *Genealogia Cingria*, 200.

³⁸ Катарина је била удата за Јакова Христофора де Алберти. Катаринина «carta dotis» забележена је 14. јануара 1450. године. *Genealogia Cingria*, 200.

³⁹ У изворима који су нам били на располагању Михаило се последњи пут помиње 17. маја 1460. године у Дубровнику када је примио од својих компањона браће Смољановић 200 дуката као део капитала и добити од трговачког друштва. HAD, Deb. Not. 33 fol 19.

⁴⁰ *Genealogia Cingria*, 200.

⁴¹ Добит и евентуалну штету требало је да деле на три дела. Радич је примио 28. јуна 1455. године од Марина и Јакова 149 дуката и 23 гроша. HAD, Deb. Not. 29 fol. 176. (15. III 1455). Тих година Јаков је пословао и са Мариновим оцем Михаилом. Уп. нап. 22 и 23.

чили 14. октобра 1455. године укупни капитал друштва износио је 500 дуката. Предвиђено је било да друштво траје годину дана, а да добит или могућу штету деле по пола.⁴² Током друге половине 15. века Марину је у обављању трговачких послова помагао син Михо. Они су деловали у Олову и Врхбосни осамдесетих и деведесетих година 15. века. У Босни су куповали олово, а потом га извозили у Дубровник и Венецију.⁴³

Дакле, према сведочењу Чингријине генеалогике Антунина⁴⁴ породица Цицеровић деловала је у Дубровнику до 1642. године или око три века и то кроз седам генерација. У српским земљама су током 15. века пословала три члана ове породице и три генерације.

Цицеровићи су се углавном бавили посредничком трговином између српских земаља и Медитерана. Управо захваљујући трговачким пословима стекли су богатство и углед. То се нарочито односи на Михаила који је интензивно пословао од двадесетих до краја четрдесетих година 15. века, односно у време привредног успона српских земаља с једне, и Дубровника с друге стране. Као успешан трговац и угледан грађанин постао је члан братовштине Антунина, корпорације најбогатијих трговаца бродовласника и финансијера.

⁴² Друштво је после истека предвиђеног рока ликвидирано. HAD, Deb. Not. 30 fol. 61' (14. X 1455).

⁴³ У Олову су имали стовариште за робу. И. Божић, *Дубровник и Турска у XIV и XV веку*, Београд 1952, 283-284; Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља*, 171 нап. 41.

⁴⁴ *Genealogia Cingria*, 200-204.

Ruža Ćuk, Ph.D.

**THE DUBROVNIK FAMILY CICEROVIĆ
IN THE MIDDLE AGES**

Summary

According to Ćingrija's Antunin genealogy, the family Cicerović lived in Dubrovnik until 1642, or, around three centuries and through seven generations. In the 15th century, three members of this family and three generations did business.

Cicerovićs were mostly intermediaries in trade between the Serb lands and the Mediterranean. They acquired wealth and prestige due to trading. This was especially true for Mihailo, who was in the business from 1420s until 1440s, that is to say, during the economic prosperity of both Serb lands and the Dubrovnik itself. As a successful merchant and respected citizen, he became a member of the Antunin brotherhood, the corporation of the wealthiest merchants, ship owners, and financiers.